

YASHIL

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA YUQORI MUHANDISLIK TEKNOLOGIYALARINI ILMIY-AMALIY JORIY ETISH INNOVATSION TARAQQIYOT POYDEVORI

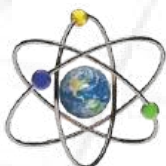
2
0
2
4

MAQOLALAR TO'PLAMI

MAXSUS SON
Iyun-iyul

Digital
Object
Identifier

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Mas'ul muharrir:

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'ZR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Utayev Uktam Choriyevich, O'ZR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'ZR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'ZR Tabiat resurslari vazirligi, O'ZR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

“ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA YUQORI MUHANDISLIK TEXNOLODIYALARINI ILMIY-AMALIY JORIY ETISH INNOVATSION TARAQQIYOT POYDEVORI”

MAVZUSIDAGI ILMIY MAQOLALAR TO‘PLAMI

KAMBAG'ALLIKDAGI TARKIBIY O'ZGARISHLARNING AHOLI TURMUSH FOROVONLIGI DARAJASIGA TA'SIRINING AHAMIYATI

Xayitov Sherbek Naimovich

Buxoro muxandislik-texnologiya instituti

“Texnologik jarayonlarini boshqaruv tizimlari” fakulteti dekani

Iqtisodiyot fanlar nomzodi, professor

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistondagi qambag'allikning hozirgi holati va uni hal qilish yo'llari ko'rib chiqiladi. Ushbu maqolada muallifning O'zbekiston Respublikasidagi qambag'allik darajasini o'rganish, shuningdek, qambag'allikning turli guruhlar va respublikada qambag'allik va tarqalish sabablari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, mamlakatdagi mavjud ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni belgilovchi asosiy ko'rsatkichlar o'rganildi va olingan xulosalar asosida muammoni hal qilish yo'llari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: qambag'allik darajasi, qambag'allikni aniqlashga yondashuvlar, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy holati, muammoni hal qilish yo'llari, islohotlar, ishsizlik, ijtimoiy beqarorlik, aholi turmush darajasi.

Abstract: The article examines the current state of poverty in Uzbekistan and ways to solve it. This article examines the author's study of the level of poverty in the Republic of Uzbekistan, as well as the various groups of poverty and the causes of poverty and its spread in the republic. Also, the main indicators defining the current socio-economic situation in the country were studied, and solutions to the problem were proposed based on the conclusions.

Key words: level of poverty, approaches to determining poverty, socio-economic status of the country, ways to solve the problem, reforms, unemployment, social instability, standard of living of the population.

Аннотация: В статье рассматривается текущая ситуация уровня бедности в Узбекистане, а также пути ее решения. В данной статье представлено авторское исследование степени бедности в Республике Узбекистан, в котором также исследуются различные группы бедности и причины бедности и распространенность в республике. Также проведено исследование основных показателей, определяющих текущую социально-экономическую ситуацию в стране и на основе сделанных выводов предлагаются пути решения проблемы.

Ключевые слова: уровень бедности, подходы к определению бедности, социально-экономическое состояние страны, пути решения проблемы, реформы, безработица, социальная нестабильность, уровень жизни населения.

KIRISH

Bugungi kunda kambag'allikni qisqartirish, ish bilan bandlikni va aholi turmush farovonligini oshirish borasidagi tadqiqotlar nafaqat dunyo miqyosida balki O'zbekiston iqtisodiyotidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mamlakatimiz Prezidenti ta'kidlaganlaridek, “2022-yilda respublikada kambag'allik darajasi 17,0% dan 14,0% gacha kamaydi, 1 million fuqaro kambag'allikdan chiqarildi”. Bunday natijalarga erishishdagi hal qiluvchi omil deb aholini zamonaviy kasb-hunarlarini egallashga yo'naltirish, munosib ish o'rinlarini yaratish, tadbirkorlikni har tomonlama ko'llab kuvvatlashga karatilgan puxta o'ylangan va tizimli siyosatni aytish mumkin. Mamlakatda mahallalardagi ijtimoiy xizmatlar qamrovini kengaytirish hisobiga 2 million 300 mingdan ortiq muhtoj oilalar, ayollar, yolg'iz keksalar va nogironligi bor kishilar to'liq ijtimoiy himoya tizimi bilan qamrab olindi.¹

¹ Мирзиёев Ш.М. Участникам II Международного форума по сокращению бедности. 18.05.2023. <https://president.uz/ru/lists/view/6343>

Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillar uchun taraqqiyot strategiyasi² ning 85-maqsadida mamlakatda yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish va shu orqali kambag'allik darajasini 2026-yil yakuniga qadar ikki barobarga qisqartirish qayd etilgan.³

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga Murojaatnomasida⁴ mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirish masalalariga eng muhim vazifalar sifatida qarab, "inson manfaati va yana bir bor inson manfaati islohotlarning bosh maqsadi etib belgilanganligi"ning aholi turmush darajasi oshishiga davlat siyosati darajasida ahamiyat berilayotganligidan dalolatdir. Murojaatnomada xalq farovonligi va aholi turmush darajasiga doir tahliliy-tanqidiy ma'lumotlar keltirilib, maqolamizda ushbu jihatlarni ham tadqiqotimiz obyekti sifatida qaraganimiz.

Q.H. Abdurahmonov, Sh.R. Xolmo'minovning tadqiqotlarida aholi turmush darajasiga ta'rif berilib, uni oshirishga doir nazariy ma'lumotlar berilgan, jumladan, aholi turmush darajasi deganda ularning hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan moddiy va ma'naviy ne'matlar bilan ta'minlanishi hamda kishilar ehtiyojining bu ne'matlar bilan qondirilish darajasi tushuniladi. Biz maqolada ushbu ta'rif asosida statistik tahlillar qilib, tegishli xulosa va tavsiyalar ishlab chiqamiz.

A. O'lmasovning "Iqtisodiyot asoslari" kitobida aholi turmush darajasi va farovonligining bir nechta ta'riflari nazariy jihatdan keltirilib, u muntazam o'zgarib turadigan, turli ne'matlarga bo'lgan ehtiyojlarning tarkibi va darajasi bilan, boshqa tomondan, ehtiyojni qondirish imkoniyatlari, tovar va xizmatlar bozorida holat, aholi daromadlari, mehnatkashlarning ish haqi bilan belgilanishi ko'rsatib o'tilgan. Bunda aholi turmush darajasi va farovonligini oshirish yuzasidan taklif, tavsiyalar keltirilgan.

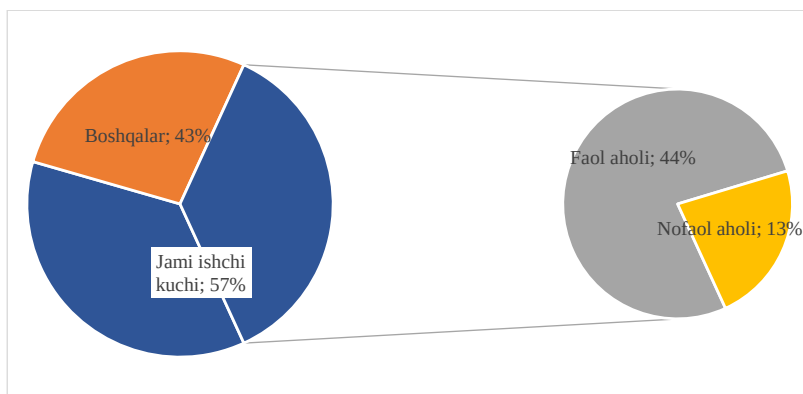
TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida mavzu bo'yicha statistik ma'lumotlar va nazariyalarni o'rganishda mantiqiy fikrlash, ilmiy kuzatish, tizimli yondashuv, statistik usullar qo'llanildi. Tahlil davomida O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining statistik ma'lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJA

Aholining kam ta'minlangan qismi nafaqat mamlakatdagi jadal iqtisodiy o'sishdan naf ko'rmaydi, balki yirik bozorlarga chiqish imkoniyati cheklanganligi sababli jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shish imkoniyatiga ham ega emas. Davlat bepul o'rta ta'limni ta'minlaydi, birlamchi tibbiy yordam, shoshilinch tibbiy yordam, "ijtimoiy muhim va xavfli" sharoitlarda hukumat tomonidan zaif deb hisoblangan aholiga ixtisoslashtirilgan yordamni o'z ichiga olgan asosiy tibbiy xizmatlar paketini kafolatlaydi, kam ta'minlangan oilalarga imtiyozlar beradi.

Tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonning mehnatga layoqatli aholisi jami aholining 57,0 foizini tashkil etadi, jami aholining 44,0 foizi iqtisodiy faol, ya'ni ishlayotgan yoki ish qidirayotganlardir (1-chizma).

1-Chizma. Ish kuchi va o'rtacha yillik aholi soni, %⁵.

² lex.uz/docs/5841063

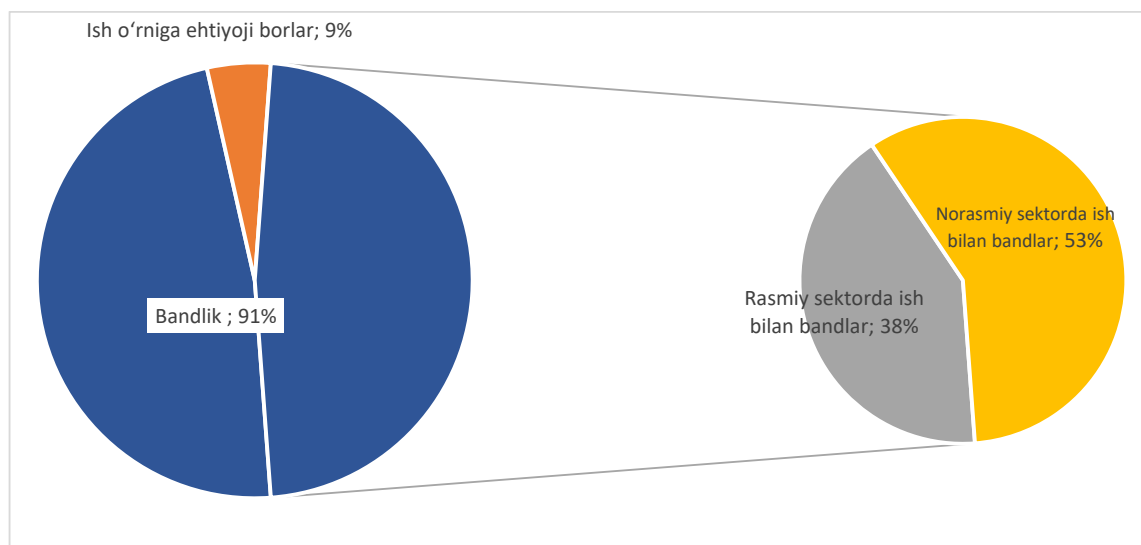
³ Указ Президента Республики Узбекистан «О стратегии развития Нового Узбекистана на 2022-2026гг.» Национальная база данных законодательства, 29.01.2022 г., № 06/22/60/0082, 18.03.2022 г., № 06/22/89/0227; 10.02.2023 г., № 06/23/21/0085

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлис Сенати ва Қонунчилик палатасига Мурожаатномаси. Тошкент. 2017й. 22.12. www.uza.uz.

⁵ Муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган.

Ma'lumotlar, shuningdek, mehnatga layoqatli aholining 77,0 foizi iqtisodiy faol, iqtisodiy faol aholining esa 91,0 foizi ish bilan band ekanligini ko'rsatadi, vaholanki, ularning atigi 37,0 foizi rasmiy sektorda band (2-rasm).

2-Rasm. O'zbekistonning iqtisodiy faol aholisi⁶.

O'zbekiston hukumati chekka shahar, qishloq va chekka hududlardagi yoshlarni rasmiy va norasmiy ta'lim imkoniyatlarini ta'minlash, shuningdek, mehnat bozoriga kiritish orqali qo'llab-quvvatlash borasidagi sa'y-harakatlarni faollashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Yoshlarni qo'llab-quvvatlashning asosiy chora-tadbirlari yoshlarga oid davlat siyosati, yoshlarni uy-joy bilan ta'minlash dasturlari va "Yoshlar-kelajagimiz" "Yoshlar bandligini ta'minlash" dasturlarini o'z ichiga oladi.

Xotin-qizlarning mehnat bozorida ishtiroki nisbatan pastligi ham e'tirof etiladi. Hisob-kitoblarga ko'ra, barcha ishlaydigan ayollarning 40,0% dan ortig'i o'z-o'zini ish bilan ta'minlagan yoki to'lanmagan oilaviy ishlarda (ya'ni, xavfsiz ish bilan band) va 32,0% qishloq xo'jaligida band. Ayollarning kam ishtirok etishi va xavfsiz ish bilan ta'minlanishiga ta'sir etadigan bir qancha o'zaro bog'liq omillar mavjud. So'nggi yigirma yil ichida moliyaviy qisqartirishlar va aholi sonining o'sishi bolalarni parvarish qilish muassasalarining soni kamligi va ulardan foydalanish imkoniyati pastligi ayollarning tug'ruq ta'tilidan keyin ishlashga qaytishiga to'sqinlik qiladi. Bundan tashqari, tug'ruq va tug'ish nafaqalarini to'lash ish beruvchining zimmasida, ya'ni rasmiy sektor ish beruvchilari tug'ish yoshidagi ayollarni ishga olishni istamaydi. Mavjud ijtimoiy me'yorlar va gender rollariga bo'lgan munosabat ayollarning ishtirok etishiga yanada to'sqinlik qiladi. Masalan, "O'tish davridagi hayot" so'rovida qatnashgan respondentlarning aksariyati ayollarning 85,0 foizi va erkaklarning 76,0 foizi ayollar ham erkaklar kabi malakali deb hisoblagan bo'lsa, har ikki jinsdagi respondentlarning 80,0 foizi an'anaviy oila tuzumini afzal ko'rgan, unda ayol uy va bolalarga g'amxo'rlik qiladi.

Bandlik va ishsizlik haqidagi ma'lumotlar axborot manbasiga qarab farqlanadi; biroq, umumiy tendensiyalar ishsizlikning, ayniqsa, yoshlar o'rtasida o'sishidan dalolat beradi; ayollar ishtirokining pastligi (yeraklar 73,9%ga nisbatan ayollar umumiy sonining 33,1%); qishloq joylarida va kam rivojlangan hududlarda bandlik imkoniyatlari cheklanganligi bilan izohlanadi. Respublikada 14 yoshgacha bo'lgan aholining to'rtidan bir qismi va 15 yoshdan 24 yoshgacha bo'lgan aholining deyarli 20,0 foiziga har yili 450-500 ming yangi bozor ishtirokchilari uchun munosib ish o'rinlarini yaratishda katta muammoga duch kelmoqda.

Yuqorida ta'kidlanganidek, bandlik imkoniyatlari va munosib mehnatning yo'qligi ro'yxatga olingan ishsizlikda emas, balki norasmiy bandlik va migratsiyada ham o'z aksini topadi (ya'ni, aholining ko'plab ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun qulay ishning sifati va to'lovi muammo hisoblanadi). Ish bilan band bo'lganlarning 58,5 foizi norasmiy sektorda ishlaydi. Norasmiy bandlikning eng yuqori ulushi 80,0% qishloq xo'jaligi sektoriga to'g'ri keladi. XMTning norasmiy iqtisodiyot bo'yicha yaqinda e'lon qilgan hisobotida O'zbekiston norasmiy bandlik jami bandlikning 50,0% dan 74,0% gacha bo'lgan hissasiga to'g'ri keladigan davlatlar guruhiga kiritilgan, bu Markaziy Osiyoning boshqa ko'plab mamlakatlari bilan bir xil darajada. Jahon banki hisobotida ta'kidlanishicha, O'zbekistonda biznesni ro'yxatdan o'tkazish oson (biznes ochish bo'yicha dunyoda 12-o'rinda) bo'lsa-da, norasmiy to'siqlar, noaniq qoidalar va mulk huquqlarining to'g'ri himoyalanganligi norasmiy faoliyatni osonlashtiradigan muhim omillar bo'lib ular iqtisodiyot va o'sishni cheklaydi.

6 Muallif tomonidan Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган.

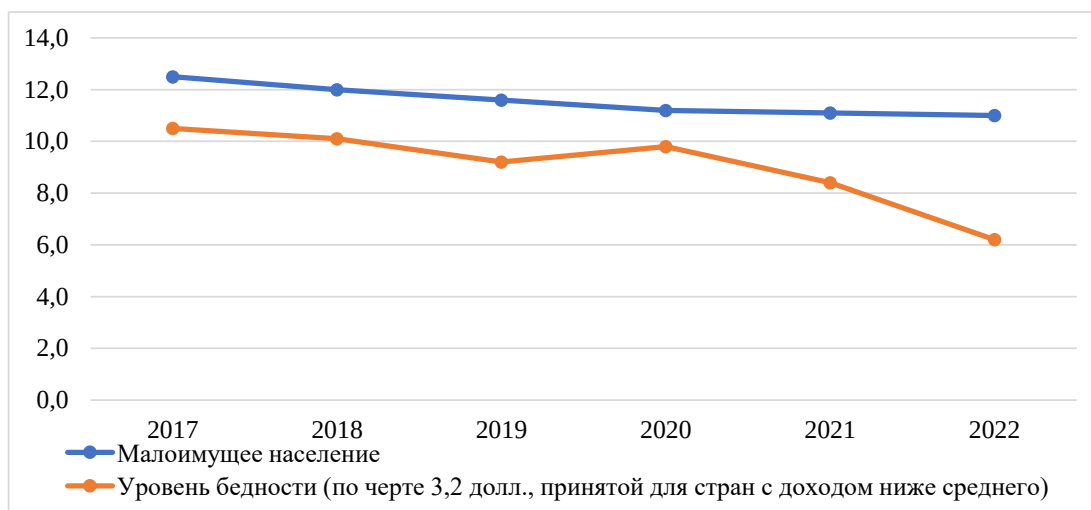

Samarasiz va adolatsiz mehnat bozori mamlakatdagi kambag'allikning asosiy sabablaridan biridir. O'zbekistonda bandlikdan olinadigan daromad milliy daromadning kam ulushini tashkil etadi (mintaqaviy o'rtacha 55 foizga nisbatan 40 foizdan kam), bu pasayishda davom etmoqda.

So'rovlarga ko'ra, ish o'rinlarining yetarlicha mavjud emasligi aholini tashvishga solayotgan asosiy masalalardan biri bo'lib hisoblanadi.

Ishsizlikning rasmiy darajasi (~10-11%) va norasmiy (+~33-35%) darajasi juda yuqoriligi qolmoqda. 2 milliondan 4 milliongacha "ish bilan band" aholi xorijda mehnat muhojiri sifatida ishlaydi. COVID-19 dan oldin bandlikning 59,0 foizi norasmiy sektorda bo'lgan va atigi 35,0 foizi mehnat stajiga ega edi. 2020-yildagi karantin cheklavlari eng kambag'al qatlamlarning bandligi va daromad darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatdi, xorijga migratsiya ham keskin kamaydi, faqat 2021-yilda vaziyat yaxshilandi.

Iqtisodiy o'sishning O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirishiga ta'siri yo'qolmoqda. 2010-yillarda bandlikning 1,0% o'sishi YAIMning 5,0% o'sishini talab qildi. So'nggi yillarda daromadlar o'sishi sekin kechdi, ayniqsa, eng kambag'allar o'rtasida daromadlar YAIMdan uch barobar, eng kambag'allarniki esa olti barobar sekin o'smoqda. YAIM o'sishi fonida kambag'allikning hozirgi qisqarish sur'ati (YAIM 1 foizga o'sishi bilan 1 foizga) boshqa mamlakatlardagiga nisbatan past (YAIM o'sishi 1 foiz bilan 3,3 foiz). Oxirgi yigirma yil ichida kambag'allik asta-sekin, lekin barqaror ravishda kamaydi. Kam ta'minlangan aholi to'g'risidagi rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, kambag'allik darajasi 2017-yildagi deyarli 11,0 foizdan 2022-yilda 6,0 foizgacha pasaygan (3-rasm). Jahon banki hisob-kitoblariga ko'ra, 2018 yilga kelib kambag'allikning eng ekstremal shakllari deyarli yo'q qilingan. Shu bilan birga, kambag'allik darajasi o'rtacha daromaddan past bo'lgan mamlakatlarga xos bo'lgan chegaradan foydalangan holda, xuddi shu yilning o'zida 9,5% ni tashkil etdi. So'nggi o'n yil ichida farovonlikning pul bo'lmagan ko'rsatkichlari ham barqaror ravishda yaxshilandi. 2017-yildan 2022-yilgacha bo'lgan davrda o'rtacha umr ko'rish 5 yildan ortiq vaqt davomida o'sdi, bu qisman onalar o'limining 39,0 foizga, chaqaloqlar o'limining 17,0 foizga kamayishi hisobiga ham kuzatildi. 2017-yildan 2022-yilgacha toza ichimlik suvi bilan ta'minlangan uy xo'jaliklarining ulushi 67,0% dan 87,0% gacha ko'tarildi va rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, asosiy sanitariya vositalaridan foydalanish o'n yildan ortiq vaqt davomida universal bo'lib kelgan.

3- Chizma. Kam daromadli va kambag'al aholining dinamikasi⁷.

Kambag'allikni qisqartirish sur'ati sekinlashdi, garchi o'ta kambag'allik hozir kamdan-kam uchraydigan bo'lsa-da, so'nggi o'n yil ichida, ayniqsa, O'zbekiston milliy daromadi va iqtisodiy o'sish darajasini hisobga olgan holda, hayotning yanada ulug'vor standartlari tomon siljish sekin kechdi. O'zbekistonning tengdoshlar guruhiga kiruvchi mamlakatlar orasida kambag'allikda yashovchi odamlar soni, odatda, aholi jon boshiga YAIMning har bir foiz o'sishi uchun taxminan 3,3 foizga qisqaradi. Aksincha, 2017–2019-yillarda O'zbekistonda kambag'allik darajasi ikki baravardan ko'proqqa kamaydi (aholijon boshiga yalpi ichki mahsulotning har bir foiz o'sishi uchun 1,5 foizga pasaydi), 2019–2022-yillarda esa atigi 1,1 foizgacha pasaydi. Bu ko'rsatkich Yevropadan va Markaziy Osiyo mintaqasi bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan, shuningdek, Qozog'iston va Rossiya kabi taqqoslanadigan tovar eksportchilari bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan ham ortda qolmoqda. Shunday qilib, eng asosiy ehtiyojlar tez-tez qondirilsa-da, iqtisodiy o'sish kambag'allikni kamaytirishda o'z samaradorligini barqaror ravishda yo'qotmoqda.

⁷ Муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган.

Samarasiz mehnat bozori inklyuziv o'sish yo'lidagi juda zaif bo'g'indir. Ish bilan ta'minlanganlikdan olinadigan daromad, odatda, boshqa barcha manbalarni birlashtirganda, uy xo'jaligi budjetining katta qismini tashkil qiladi. Bu umumiy daromadning asosiy ulushi, hatto eng kambag'al 20,0% aholi orasida ham shunday ekanligini ko'rsatadi. Ammo mehnatdan olinadigan daromad O'zbekistonda milliy daromadning nihoyatda kichik qismini tashkil qiladi. Xalqaro Mehnat Tashkilotining modellashirilgan hisob-kitoblariga ko'ra, 2022-yilda ishchi kuchi ulushi milliy daromadning atigi 41,0% ni tashkil etdi, bu mintaqaviy o'rtacha 55,0% va global o'rtacha 52,0% dan ancha past. YAIMning kuchli o'sishi, ammo ish haqining o'rtacha o'sishi bilan daromad ulushi o'shandan beri pasaygan bo'lishi mumkin. O'zbekistonda xususiy sektor nisbatan kichik bo'lganligi sababli, qolgan mehnatga oid bo'lmagan daromadlarning katta qismi soliqlar, kapital egalik qilish va davlat korxonalaridan dividendlar (shu jumladan, qayta investitsiyalar) hisobidan hukumatga tushadi. Mehnat bozoridagi muammolar milliy so'rovlarda qayd etilgan muammolar ro'yxatida doimiy ravishda va tobora ortib bormoqda.

Ishsizlik yuqori, ishning katta qismi norasmiy va mehnatga layoqatli aholining muhim qismi ishlamaydi. 2022-yilda rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, ishsizlik faol ishchi kuchining 10,5 foizini tashkil qiladi va mehnatga layoqatli aholining yana 34,0 foizi faol emas (ya'ni ishlamaydi yoki ish qidirmaydi). Ikkala chora ham qisman cheklangan ish joylari va iqtisodiy faoliyatning kuchli mavsumiyligi natijasidir. 2020 va 2022-yillar oralig'ida bandlikning 1,0% o'sishiga erishish uchun 5,0% iqtisodiy o'sish talab etiladi, bu rivojlanayotgan mamlakatlar uchun o'rtacha ko'rsatkichning yarmidan kam bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda qariyb 1,1 million ish o'rni, jumladan, norasmiy va kichik qishloq xo'jaligi ishlari, 200 mingdan ortiq ish o'rni ishchi kuchi o'sishidan orqada qolgan. Rasmiy bandlik hisob-kitoblariga chet elda ishlayotgan mehnat muhojirlari ham kiradi (2022-yilda jami 2,6 million kishi). 2022-yilda Bandlik va kambag'allikni qisqartirish vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, jami band bo'lganlarning qariyb 59,0 foizi norasmiy bo'lib, barcha band bo'lganlar orasida atigi 35,0 foizi mehnat daftarchasiga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlash, shuningdek, kichik biznesni rivojlantirish uchun qo'shimcha shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risidagi ma'ruzasida 2022-yilda kambag'allik darajasi 17,0 foizdan 14,0 foizga kamayganini ta'kidladi. Alohida alohida ta'kidlab o'tildiki, kasb-hunarga o'rgatish, tadbirkorlikka ko'maklashish orqali 1 million kishi kambag'allikdan xalos bo'ldi. Yil davomida 200 mingta tadbirkorlik subyekti tashkil etilib, 10 mingtasining faoliyati kengaytirilib, 11 mingta korxonaning quvvati tiklandi.

Agar 2021-yilda o'tkazilgan so'rovnoma 10 mingga yaqin oila ishtirok etgan bo'lsa, 2022-yilda qamrov 14 ming xonadondan oshdi. Shu bilan birga, so'rovda ishtirok etayotgan xonadonlar xarajatlar miqdori bo'yicha o'nta guruhga bo'linib, bu oilalardan eng kam xarajat (daromad)ga ega bo'lgan xonadonlar alohida ajratildi.

4-Rasm. 2022 yilda O'zbekiston aholisining kambag'allik darajasi⁸.

8 Муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган.

Mutaxassislarning fikricha, O'zbekistonda 2022-yil yakunida kambag'allik darajasi o'tgan yilga nisbatan qariyb 3 foizga kamaygan va 14 foizni tashkil etgan.

O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, kambag'allik darajasining eng ko'p qisqarishi Sirdaryo, Toshkent, Qashqadaryo va Jizzax viloyatlarida qayd etilgan. Shu bilan birga, Navoiy, Surxondaryo va Farg'ona viloyatlarida kambag'allikni qisqartirish ko'rsatkichlarida sezilarli yaxshilanish kuzatilmadi.

O'zbekiston hududlari bo'yicha aholi jon boshiga daromadlar

Aholi jon boshiga o'rtacha daromad 8,8 foizga oshdi.

Aholi jon boshiga daromadlarning o'sishi 8 ta hududda, jumladan, Andijon, Buxoro, Qashqadaryo, Navoiy, Sirdaryo, Xorazm, Surxondaryo va Farg'ona viloyatlarida respublika bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan past bo'ldi.

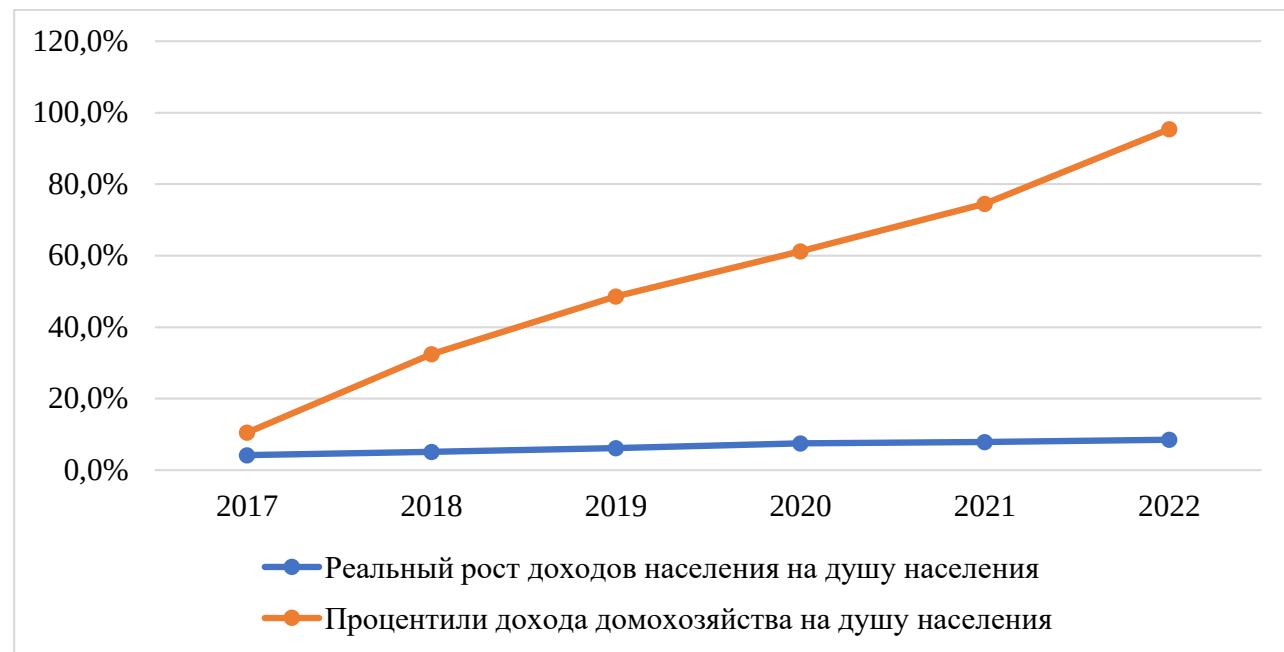
Keyingi 6 ta viloyatda aholi jon boshiga daromadlarning o'sishi respublika bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan yuqori darajada qayd etildi, jumladan, Jizzax, Namangan, Samarqand, Toshkent viloyatlari, Qoraqalpog'iston Respublikasi, shuningdek, Toshkent shahrida.

Aytish joizki, aholi daromadlari tarkibida kichik biznesdan tushgan daromadlar ulushi ikki barobar, qishloq xo'jaligidan olinadigan daromadlar ulushi esa 3 barobar oshgan.

O'rganish davrida, ayniqsa, aholining eng kambag'al qatlamlari orasida daromadlarning o'sishi ancha sekin edi. Garchi daromadlar 2017–2022-yillar oralig'ida barqaror o'sgan bo'lsa-da, o'sish sur'ati aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YAIMdan ancha past bo'ldi, kam ta'minlanganlar o'sishi esa bundan ham sekinroq edi. Rasmiy so'rov ma'lumotlariga ko'ra, o'rtacha daromad 2017–2020-yillar oralig'ida yiliga qariyb 1,4% ga o'sgan, bu inflyatsiya hisobiga ko'ra aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning yillik o'sishi 4,8% ni tashkil qilgan (3.5-rasm). Eng kambag'al 20,0% orasida daromadlar xuddi shu davrda odatdagidan ikki baravar o'sdi (yiliga 0,74%).

Daromad va iste'moldagi uzoq muddatli tengsizlik o'rtacha va barqaror edi. Uy xo'jaliklari budjeti bo'yicha yangi tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda daromadlar bo'yicha Jini koeffitsiyenti 0,360, aholi jon boshiga iste'mol uchun esa Djiniy koeffitsiyenti 0,340 ni tashkil qilgan. Bu shuni ko'rsatadiki, 0,350 o'lchangan tengsizlik oxirgi marta taqqoslangan so'rovnomada tadqiqot davrida deyarli o'zgarmagan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi tomonidan taqdim etilgan uzoq muddatli daromadlarni taqsimlashning rasmiy hisob-kitoblari ham tengsizlikning o'rtacha va barqaror darajasini ko'zda tutadi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, umumiy daromadning 43,0% dan 38,0% gacha bo'lgan qismi hali ham eng boy kvintilda, 5,0% dan 9,0% gacha esa eng kambag'al kvintilda. Yevropa va Markaziy Osiyodagi boshqa mamlakatlardan farqli o'laroq, ikkala ko'rsatkich ham tengsizlikning kamtarona va barqaror uzoq muddatli tendensiyalaridan dalolat beradi.

5-Rasm. Uy xo'jaliklari daromadlarining real o'sishi dinamikasi⁹.

Daromadlar tengsizligini nazorat qilish davlat dasturlari va ijtimoiy transferlari orqali amalga oshiriladi. Tar-

⁹ Муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида тузилган

moqlar ichida ham, tarmoqlar bo'yicha ham ish haqi kasb yoki ixtisoslashuv bo'yicha nisbatan kam o'zgarishlar bilan yagona ish haqi shkalasida standartlashtiriladi. Kichik tadbirkorlik, xususiyl mulk ham daromadlar tengsizligiga o'z hissasini qo'shadi. O'sish modeli natijasida hosil bo'lgan profitsit asosan xususiyl sektorga emas, balki davlatga tegishli bo'lganligi sababli u iqtisodiyotdagi jismoniy shaxslarning daromadlari sifatida ko'rilmagan. Ish haqining pastligi va sotib olish imkoniyatining pastligi ham xususiyl moliyaviyl jamg'armalarning sezilarli darajada to'planishiga to'sqinlik qildi va mustaqillikdan keyin bir necha o'n yillar davomida investitsiya vositalari oddiy bo'lib qoldi. Boshqa mamlakatlardagi davlat-xususiyl gibrid tizimlar bilan solishtirganda, O'zbekistonda davlat ijtimoiyl transfertlari va pensiya dasturlari nisbatan kichik hajmda bo'lib, daromadlar tengsizligini cheklolmaydi.

O'zbekistonda kambag'allik asosan qishloqlarda uchraydigan hodisadir. Tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra, kam ta'minlanganlarning qariyb 79,0% qishloq joylarida istiqomat qiladi. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Samarqand va Surxondaryo viloyatlarida ham kambag'allik darajasi bir xil bo'lib, 15,0 foizdan ortiqni tashkil etgan bo'lsa, Samarqand viloyatida aholining nisbatan ko'pligi tufayli kam ta'minlanganlar umumiy sonining qariyb 20,0 foizini tashkil etdi. Ko'rinib turibdiki, aholi daromadlari darajasi va o'sish sur'atlarini Toshkent shahri bilan respublikamizning boshqa hududlari bilan solishtiradigan bo'lsak, Toshkent shahrida o'rtacha ish haqi respublikaga nisbatan 61,0 foizga, qishloq joylarga nisbatan 88,0 foizga yuqori bo'lgan. Rasmiyl hisob-kitoblar shuni ko'rsatadiki, keyingi yillarda bu farq kattalashgan. E'lon qilingan inflyatsiyadan kelib chiqqan holda daromadlar o'sishi hisob-kitoblari shuni ko'rsatadiki, Toshkent shahrida kam ta'minlangan aholining eng yuqori ulushi 12,2 foizni tashkil etgan va mamlakatdagi o'rtacha 5,2 foizga nisbatan. Rasmiyl hisob-kitoblardagi tafovut inflyatsiyani hisobga olgan holda ixtiyoriyl daromadlar bo'yicha tafovut yana ham tezroq kengayib, Toshkent shahrida umumiy ko'rsatkich 5,7 foizga oshdi.

Emigratsiya O'zbekistondagi ko'plab xonadonlar uchun kambag'allik va kambag'allikdan qutulishning jozibali bo'lib ko'rinmoqda. COVID-19 inqirozi va Rossiya Federatsiyasidagi iqtisodiy inqirozdan keyin ham 1,8 milliondan 2 million nafar o'zbekistonliklar mehnat muhojiri sifatida rasman qayd etilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xorijdagi mehnat muhojirlari O'zbekistonda ish o'rinlarining yo'qligi va hozirgi past maosh tufayli kambag'allikka qarshi kurashishga yordam bermoqda. O'zbekiston boshqa davlatlardan o'rnak olishi va xalqaro mehnat muhojirlari salohiyatini davlat darajasida intensiv til o'qitish dasturlari, zarur ko'nikmalarga o'rgatish, ishga joylashishda ko'maklashish, migrantlarning qonuniyl huquqlari bo'yicha o'qitish, xalqaro shartnomalarni targ'ib qilish orqali oshirishi mumkin. xalqaro sayohat, patent va ro'yxatga olish talablarini yengillashtirish. Aholining inklyuziv bandligini ta'minlash zarur. Bandlik va ish haqining sekin o'sishi O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va o'rta sinf o'sishi sur'atlarini uzoq vaqt davomida cheklab qo'ygan.

Islohotlarning ko'plab istiqbolli variantlari hech bo'lmaganda ma'muriyl buzilishlar, to'siqlar, yuklar va soliqlarning bir qismini olib tashlashga olib kelishi mumkin, bu esa xususiyl sektorning o'sishiga, ish o'rinlari soni va sifatining oshishiga olib kelishi mumkin.

Foydaniylgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлис Сенати ва Қонунчилик палатасига Мурожаатномаси. Тошкент. 2017й. 22.12. www.uza.uz.
2. Мирзиёев Ш.М. Стратегия Развития Нового Узбекистана. - Т.: «Узбекистан», 2021. – 464 с.
3. Абдурахманов К.Х. Экономика труда: Теория и практика. / Учебник. - Москва: ФГБОУ ВО «РЭУ им. Г. В. Плеханова», 2020. – 664 с.
4. Абдурахманов К.Х., Зокирова Н.К., Абдурахманова Г.К. Инновационные рабочие места как эффективная и достойная форма занятости в современных условиях. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.rea.ru/ru/org/> (дата обращения: 24.05.2023).
5. Бедность в Узбекистане. [Электронный ресурс]. URL: <https://review.uz/post/bednost-v-uzbekistane> (дата обращения: 10.09.2022).

MUNDARIJA

Muhandislar – taraqqiyot tayanchi	4
Sadoqat Siddiqova	
Исследование влияние азотсодержащей добавки на процесс окисления битумов	9
Юлдашев Норбек Худайназарович	
Ziyorat turizmining iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy ta'siriga oid muammolar yechimida terminologiyaning ahamiyati.....	14
Malohat Jo'rayeva, Shavkat Bafojev	
Eksploatatsiya davrida kompressor moylarining ishlashi va fizik-kimyoviy xususiyatlari o'zgarishining o'ziga xosligi	19
Xo'jaqulov Aziz Fayzullayevich	
Tabiiy gazning oltingugurtli qo'shimchalarining fizik-kimyoviy xossalarini tadqiq qilish	24
Muxtor Jamolovich Maxmudov, Ramazonov Bahrom G'afurovich	
Автоматическое формообразование пневматических опалубок бикубическими сплайнами.....	30
Ядгаров Ўктам Турсунович, Ахмедов Юнус, Асадов Шухрат Кудратович	
Optimizing the efficient transport of mass from alternative energy sources and the process of heat and mass exchange during the processing of spices	37
Khayrullo Djurayev Fayzievich, Mizomov Mukhammad Saydulla ugli	
The role of digitalization in regional development and the utilization of their potential for sustainable development	44
Jafarova Khilola Khalimovna	
Разработка новых структур и способов выработки комбинированного трикотажа с повышенной формоустойчивостью на базе интерлочного переплетения	48
Гуляева Г.Х., Мукимов М.М., Каримова Н.Х.	
Кислотная активация навбахорской бентонитовой глины	53
Хужакулов Азиз Файзуллаевич, Хотамов Кобил Ширинбой угли	
Mustaqil ta'limni tashkil etishda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish.....	58
Murodova Zarina Rashidovna	
Kislorodli birikmalar asosida olingan antideetonatsion kompozitsiyalarning ai-80 avtomobil benzinini detonatsion barqarorligiga ta'sirini tadqiq qilish	66
Saloydinov Aziz Avazovich	
Buxoro viloyatining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	70
Akramova Obida Qosimovna	
Исследование механико-технологических параметров глубокого рыхления почвы подпахотного горизонта.....	77
Н.С.Бибутов, Ф.Ю.Хабибов, Ш.М.Муродов	
Разработка экспериментальной установки энергосберегающего измельчителя фруктов и овощей для производства сок с мякотью.....	85
Ф.Ю. Хабибов, Х.Х. Ниязов	
Туризм: типология и классификация.....	95
Малохат Мухаммадовна Жураева, Марупова Гульноз Умарджоновна	
"Yashil energetika"ni rivojlantirishni rag'batlantirishning me'yoriy ko'rsatkichlarini ishlab chiqish.....	99
Sadullayev Nasullo Ne'matovich, G'afurov Mirzoxid Orifovich, Ne'matova Zuxra Nasullo qizi	
Umumiy ovqatlanish korxonalarida xizmat ko'rsatish sifatini oshirishda diversifikatsiyalangan milliy hunarmandchilik mahsulotlaridan foydalanishning ahamiyati.....	108
Ruziyeva Gulinoz Fatillolevna, Raximova Dilorom Sulaymonovna	
Polimerlar ishlab chiqarishda hamda ularni qayta ishlashda hosil bo'ladigan chiqindilardan samarali foydalanish jihatlari	114
Raxmatov Sherzod Shuxratovich, Sadirova Saodat Nasreddinova, Niyozova Rano Najmiddinova, Axmedov Hafiz Ibroimovich	
Kichik quvvatli, energiya samarador shamol turbinalari ko'rsatkichlarining tahlili.....	118
I.I. Xafizov, F.F. Muzaffarov, M.Sh. O'ktamov	

Анализ ингредиентов пищевых продуктов с помощью нейронной сети	127
Мухамадиева Зарина Баходировна	
Dizel moylarini reologik xossalarini tatqiq qilish	132
Xo'jaqulov Aziz Fayzullayevich, Toshov Mavzuddin Sa'dullo o'g'li	
Анализ состав и свойства нефтяных остатков и битумов	136
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
Kambag'allikdagi tarkibiy o'zgarishlarning aholi turmush forovonligi darajasiga ta'sirining ahamiyati	141
Xayitov Sherbek Naimovich	

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. Maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.